

פרק 12

"להיות עם שיער אסוף, נדי שידעו": זהות ותודעה של נשים חירשות וכבדות שמיעה

אירית דלוני

חוכמתו וגישתו הביקורתית של פרופ' אמציה ויזל ז"ל מלוות אותי עד היום. בשיעור הראשון בחינוך לחירשים, אי אז בסוף שנות השמונים, סיפר פרופ' ויזל כי באותה שנת לימודים יותר ממחצית התלמידים בקריית מלאכי למדו בחינוך המיוחד. בכיתה התפתח דיון מרתק על מערכת החינוך, ועל התיוג והאבחון הנהוגים בה. בסופו של הדיון אמר פרופ' ויזל: "תזכרו שהמעבר מהכיתה הרגילה לכיתה המיוחדת הוא חד-כיווני. תזכרו שהרבה יותר קשה לעשות את הדרך חזרה, וזה גורלי". המשפט נחקק בליבי; הבחנה מדויקת באשר לתיוג ולזהות. בעבור אנשים חירשים וכבדי שמיעה הגדרת הזהות העצמית והתודעה החירשית היא תהליך המתרחש כל החיים: במשפחה, בזוגיות ובהורות, בחיי החברה ובעבודה. פרק זה מבוסס על עבודת דוקטורט שעסקה בחייהן של נשים חירשות וכבדות שמיעה בעולם העבודה והחינוך (דלוני תורת, 2012). בראיונות עומק עם הנשים התגלו ציר זהותן המרובדת ומהלך חייהן בין עולם השומעים וקהילת החירשים.

משתתפות המחקר מייצגות קשת זהויות המאפיינת את עולמם של חירשים וכבדי שמיעה. רובן בעלות תואר אקדמי, חציין אורליות וחציין מסמנות. רוב המסמנות משתתפות השתתפות פעילה בקהילת החירשים, ורואות עצמן שייכות אליה. תהליכי גילוי הזהות החירשית מאופיינים במעבריות (טרנספורמטיביות) ובתנועה בין העולמות. הנשים אף רואות עצמן שגרירות ונציגות של החירשים בעולם השומעים. אחת המשתתפות תיארה את השינוי שעברה, מהסתרת הלקות ומכשירי השמיעה ועד קבלה והנכחה: "ללכת עם שיער אסוף, בשביל שידעו".

זהות חירשית

10% מכלל האוכלוסייה הם כבדי שמיעה, מתחרשים או חירשים (ויזל וזנדברג, 1520). לקות שמיעה היא לקות מורכבת המתבטאת באופנים שונים: אובדן

שמיעה חד-צידי או דו-צידי, פגיעה בתדרי שמיעה נמוכים או גבוהים, דרגת חומרה משתנה: קלה, בינונית או עמוקה. כל אדם ומאפייני הלקות שלו: לקות מלידה או מגיל מאוחר יותר, לפני רכישת שפה או אחריה, לקות כרונית או פרוגרסיבית, לקות קבועה או לקות חולפת.

מוגבלות היא קטגוריית זהות נוספת, לצד מין, דת, גזע, מעמד, העדפה מינית (Davis, 2016). תפיסה סטראוטיפית בינארית נוטה לחלק את בני האדם למי שנולדו בריאים ונורמלים ומי שנולדו נכים ומוגבלים, אך למעשה רק 15% מכלל האנשים עם מוגבלות נולדו כך (Davis, 1995). כל היתר, 85%, נהיו אנשים עם מוגבלות בשל חיידק או וירוס, תאונה או טראומה, מחלה, מלחמה או זקנה טבעית. רוב האנשים אינם נולדים אפוא עם מוגבלות, אלא הופכים להיות כאלה. הלקות מצויה במרכז השיח הרפואי, מתוארת במונחים רפואיים-פרופסיונליים ומסיטה את המבט מיכולותיהם של אנשים עם מוגבלות, מכישוריהם ומחוייית חייהם. על פי המודל החברתי, המגבלה הנלווית ללקות היא תוצאה של בורות ודעות קדומות ושל מידת אי-ההתאמה או אי-ההנגשה של החברה לכלל האנשים בה (זיו וגלעד, 2016).

אנשים חירשים נוטים על פי רוב להגדיר את עצמם באחת משתי דרכים: יש בהם המבקשים להיות כמו אנשים שומעים, לפתח את שרידי השמיעה ואת יכולות הדיבור ולהשתלב בשפה מדוברת בעולם השומעים. הם רואים בליקוי גורם שמוטב להסתיר, ומבקשים לרכוש מיומנויות תקשורתיות אורליות גבוהות, לשפר את התפקוד השמיעתי, לקרוא דיבור ולהשתמש בשפה מדוברת מובנת; אחרים בוחרים להשתייך לקהילת החירשים ולהשתמש בשפת סימנים. אפשרות זו מלווה במאבק פוליטי על ייצוג החירשים ועל זכויותיהם כקבוצת מיעוט.

בין שתי הדרכים יש מרחב בחירה בין השפה המדוברת לשפת הסימנים ובין עולם השומעים לקהילת החירשים. דיוויס (Davis, 2002) מציינת כי חלוקה בינארית זו שלטה בפוליטיקה של חינוך לחירשים במשך 130 שנה. זה היה הגל הראשון של פוליטיקת הזהויות של החירשים.

במהלך השנים גברה השפעתה של הגישה הפוסטמודרניסטית גם בשיח על זהות חירשית. הגישה הרב-זהותית בוחנת את בנייתו של מושג העצמי בהקשר של ריבוי זהויות המתקיימות זו לצד זו. המגוון קיים גם בקהילת החירשים: לאום, אתניות, גזע, מגדר, נטייה מינית, דת, שפות ומעמד. הגל השני של פוליטיקת הזהויות של החירשים מאופיין בקבלת הגיוון שבתוך קהילת החירשים ובסובלנות כלפיו (Ladd, 2003). הנכחת הזהות החירשית מלווה בדרישה של

קהילות החירשים בעולם לשוויון זכויות וחקיקה בנושאים יומיומיים: הנגשה באמצעי המדיה, הוספת תמלול ותרגום לשפה מסומנת בערוצי החדשות ובמרחב הציבורי (בתי משפט, בתי חולים וכדומה), חקיקה בנושאי התאמות והנגשות בעולם החינוך והעבודה ועוד.

קהילות החירשים דוחות את המונח לקויי שמיעה (hearing impaired). חירשים רבים מגדירים את עצמם כלא שומעים ולא כלקויי שמיעה. הם מציעים את השימוש במושגים כבדי שמיעה, מתחרשים וחירשים. מרבית האנשים החירשים וכבדי השמיעה הלא מסמנים מגדירים את עצמם כ"שומעים עם בעיית שמיעה" (Parasnis, 1996, p. 14). באנגלית יש הבחנה בין deaf ל-deaf (Deaf: deaf, מציין את ההגדרה האודיולוגית של פגיעה בשמיעה, ואילו ב-Deaf גדולה, Deaf people, מדגיש את ההשתייכות לקהילת החירשים ולתרבותה ואת הבחירה לתקשר בשפת הסימנים (אליהו ואח' 2003; ויזל וזנדברג, 2015; Obasi, 2015; Sacks, 1990; Padden & Humphries, 2005; 2008). זוהי הגדרה פוליטית שבבסיסה תביעה לייצוג קהילת החירשים ולהכרה בה כמיעוט תרבותי ולשוני. השיח הוא ברוח עקרונות התנועה לזכויות אדם, והוא מחליף את שיח הרווחה כלפי אנשים עם מוגבלות.

זהות חירשית מייצגת מרחב תרבותי שחיים בו חירשים וכבדי שמיעה בין העולמות: קהילת החירשים ועולם השומעים (Leigh, 2009). הסיפור מחדש, האישי והקבוצתי, מאפשר להכיר את הנרטיב המשותק, האחר, ולכונן מחדש את המורשת הקולקטיבית של אנשים חירשים כפי שהתגבשה במרוצת ההיסטוריה: סיפורי הקהילות והתרבות, שבהם שזורים המאבק והכאב, חוויות של נידוי ודיכוי. עבור אנשים חירשים הדיכוי הוא כ"אובדן קול" (Shakespeare, 2000). כיום, בעידן התקשורת המקוונת והרשתות החברתיות, כבדי שמיעה וחירשים חולקים דרך משותפת. מאבקים, שיתוף במידע, כינון של היסטוריה מקומית ועולמית - כל אלה מחברים קבוצות גדולות והולכות, הנבדלות זו מזו בגיל, בשיטת התקשורת או ברקע האודיולוגי. הקהילה רחבה, מרובדת, דינמית ומקושרת יותר, ומציעה שותפות לדרך ותמיכה במאבקים היומיומיים וברעיונות המתגבשים. היטשטשה ההפרדה בת עשרות השנים בין כבדי שמיעה לבין חירשים.

שפה

קהילת החירשים היא בגדר מיעוט לשוני הנאבק ותובע את זכויותיו הלשוניות (מאיר, 2007; Padden & Humphries, 2005). שפת הסימנים נחשבת שפת אם,

אף שרוב החירשים גדלים במשפחות שומעות וחשופים לשפה מדוברת. שפת הסימנים היא גורם חשוב בעיצוב הזהות החירשית. זו השפה היחידה שילד חירש יכול לרכוש באופן טבעי (מאיר, 2007).

השפה היא כלי להגדרה עצמית: "בשונה מאנשים שומעים, שעבורם אדם חירש הוא אדם שאינו יכול לשמוע, אנשים חירשים מגדירים את עצמם ואת חברותם בקהילה באמצעות מה שיש בהם (השימוש בשפת הסימנים) ולא באמצעות מה שחסר בהם" (מאיר, 2007, עמ' 36). התקשורת המסומנת היא מאפיין מרכזי בהגדרת תרבות החירשים. בניגוד לקבוצות אחרות, שהוגדרו במרוצת ההיסטוריה על בסיס מכנה משותף של מוגבלות ומאפייני הלקות, החירשים מוגדרים במונחים של קבוצת מיעוט בעלת מאפיינים תרבותיים מזהים: שפה ייחודית, היסטוריה קבוצתית ונורמות משלה (מאיר וסנדלר, 2003; 4200). רק לקראת אמצע המאה ה-20, ובתחילה רק בסקנדינביה, הייתה הכרה ממשלתית ממלכתית במעמדם של חירשים כמיעוט שפתי. הכרה זו באה לידי ביטוי במדיניות מוצהרת ביחס לקבוצה זו, לרבות הקצאת משאבים. בחייהן של נשים חירשות וכבודות שמיעה המעבריות, אותה חוויה מצטברת של מעבר מתמשך בין עולמות, מתבטאת בראש ובראשונה בממד השפתי המורכב. הן חיות בשני עולמות, במעבר דיפוזי, בתנועת הלוך ושוב. אפרת (שם בדוי), כבדת שמיעה, מורה לשפת הסימנים ולחינוך מיוחד, סיפרה בריאיון עימה: אני חיה בין שני העולמות. אין יום שאני לא עושה כמה מעברים מעולם השומעים לעולם החירשים ובחזרה. עולם א', עולם ב'. לפעמים זה מאוד מבלבל אותי. אני יכולה להתחיל לדבר עם השומעים, כמו שאני מדברת עם חירשים, ולהפך.

אפרת, המתקשרת בדיבור ובשפת הסימנים, ציירה בדבריה תמונה של חיים המתנהלים בשני עולמות: קהילת החירשים מזה ועולם השומעים מזה. היא תיארה את הבלבול שמתעורר בה כשהיא בוחרת שפה שאינה מתאימה למקום שבו היא נמצאת. השפה מסמנת עבורה את הגבול בין העולמות ואת השוני המהותי ביניהם. המעבר בין העולמות נכפה על מרבית הנשים המסמנות מעצם היותן עם לקות שמיעה, והופך לחלק מהן, מזהותן.

לעומת הנשים המסמנות, הנשים האמונות על תקשורת אורלית מתקשרות עם השומעים בשפה דבורה, והפער בינן ובין השומעים לכאורה אינו גדול. אולם בשיחות עימן עלה כי גם הן חוות מעבריות בתוך עולם השומעים, המלווה בחוויה של שונות ובבדיקה כמעט מתמדת של מקומן ומידת השתייכותן. רות, כבדת שמיעה, מאמנת ומדריכה שעברה שני ניתוחי שתל, סיפרה:

אני זוכרת כל מיני פדיחות מבית ספר יסודי בכיתות הנמוכות, כל מיני דברים שקרו. בדיעבד אני מבינה שזה היה בגלל שלא שמעתי. חוץ מזה גם תמיד היו לי דלקות אוזניים. זכרתי גם שבאספות הורים המורה אמרה לאימא שלי שאני חולמת בשיעורים, לא משתתפת מספיק. חשבתי, אם מישהו רק היה פותח את המחברות שלי ורואה שלא כתוב שם. וברור שככל שהקושי בלימודים עולה, הלקות באה יותר לידי ביטוי, יותר מחבלת ביכולת לתפקד.

בקרוב נשים כבדות שמיעה וחירשות שגדלו במשפחות שומעות ומשתמשות בתקשורת אורלית, עולם ההתייחסות הטבעי הוא עולם השומעים. מרביתן שולבו במסגרת שילוב יחידני, בבית הספר השכונתי, ולוו במערך חינוכי-לימודי וחברתי ייחודי ובשירותי קלינאות ושיקום שמיעה ודיבור. החיפוש אחר קשר לעולם החירשים ולשפת הסימנים התחיל אצלן לרוב בגיל ההתבגרות (Bat-Chava, 2000), עם החיפוש אחר קבוצת השווים.

חווה סביר, חירשת, מחברת ועורכת המילון לשפת הסימנים הישראלית (סביר, 1992), תיארה מצבים בסיסיים בחייה שבהם הנתק השפתי עורר בה תחושה של חיים בשני עולמות. כך סיפרה על ילדותה: "הרגשתי שהיה נתק בין העולם הרחב לביני. הרבה דברים אני לא ידעתי. הייתי שואלת את אימא: 'מה אומרים? מה קרה שם? מה זה?' זה היה נתק: העולם שם, ואני כאן".

אותו נתק משרטט גבולות מוחשיים המסומנים בעזרת השפה. המקומות שבהם חיות הנשים מוגדרים בעזרת השפה. מטבע הדברים עולם העבודה והחופץ קשורים לעולם השומעים, ואילו הבית והספרה הפרטית מנכיחים את זהותן החירשת (רבות מהנשים נשואות לחירש או אימהות לילדים חירשים). "עולם החירשים נמצא אצלי", אמרה אילנה סבן, חירשת, מרצה לשפת הסימנים ופעילה מובילה בקהילת החירשים בארץ. עולם החירשים הוא העולם הפנימי והוא חלק ממנה, הוא אינו רק פיזי אלא גם נפשי. בחייה הגבולות בין העולמות ברורים: "בעולם השומעים אני מדברת רק אורלית, בלי שפת סימנים. בזמן העבודה, כשאני מלמדת את האנשים השומעים, אני מלמדת שפת סימנים, אבל בלי קול, ברור. זה חלק מהעבודה". אילנה מלמדת אנשים שומעים את שפת הסימנים הישראלית: "אנשים שומעים, כולם שומעים. גם הורים, גם אנשי מקצוע, גם סקרנים, גם אנשים שמשעמם להם. לימדתי באגודת החירשים. במשך הזמן שלחו אותי ללמד שפת סימנים בבתי חולים, בעיריות, במרכזי שיקום, גן פרטי". אילנה גם מעבירה קורסים למספרי סיפורים בשפת הסימנים וייסדה את קבוצת

התיאטרון בשפת הסימנים "עשר אצבעות". ההוראה היא פעולה ברורה של החייאת תרבות החירשים, והיא חשה שליחות עצומה: "הבנתי שאני יכולה לתרום הרבה, המון, וחלק מזה בהוראת שפת סימנים. אני לא רק מלמדת שפת סימנים, אני פותחת להם צוהר לקהילת החירשים, לתרבות החירשים. הרבה מעבר להוראה. [...] זה מוציא ממני את הפנימיות הנכונה שלי". הזהות החירשית המרובדת כרוכה בתקשורת המסומנת, מובחנת באמצעות השפה ומוצגת כביטוי עמוק של העצמיות הפנימית.

גלוריה אַנְזֵלְדוּאָה (2006/1987), הוגה פמיניסטית ותאורטיקנית ממוצא מקסיקני, נותנת בכתביה ביטוי נרחב לניסיון להגדיר זהות עצמית בהוויית חיים מרובדת, הוויה שמתקיימים בה בעת ובעונה אחת כמה עולמות, שפות ותרבויות בהקשרים של יחסי כוח ודיכוי תרבותי ומעמדי. אנזלדואה, בת לקהילת הצי'קנוס (Chicanos), משמרת בכתביה את תערובת השפות שעליהן גדלה - אנגלית, ספרדית ושפות ילידיות ממרכז אמריקה - בלי לקפח אף אחת מהן. כך היא חולקת עם קוראיה את חוויית חייה המרכזית, כמי שגדלה בסביבה רב-לשונית, ובו בזמן מנכיחה את הזהות ההיברידיית שלה, של מסטיסה (Meztiza), בת תערובת להורים ממוצא אירופי ואינדיאני-ילידי. עירוב השפות של אנזלדואה מאפשר לה לחתור תחת השפה ההגמונית בדרך הדומה לפעולתן של הנשים החירשות וכבודות השמיעה. הן נעות בין שפות.

שרה לנסמן, חירשת, חוקרת ומרצה להוראה ולתרגום של שפת הסימנים, נמנית כיום עם צוות הפיקוח על חינוך לילדים כבדי שמיעה וחירשים (כו"ח) במשרד החינוך. הריאיון איתה, שבו השתמשה בדיבור ובסימון, ממחיש את רוח ההיברידיות שעליה מצביעה אנזלדואה. שרה סיפרה על הדרך המאתגרת שעברה, על לימודים בלי עזרה ובלי תרגום. מנהלת בית הספר שעבדה בו אמרה לה שאם תנסה להשלים תואר בחינוך, תיכשל. גם מנהלת המכללה שאליה פנתה, אמרה לה שתיכשל כי לא תצליח להסתדר כחירשת בכיתה של שומעים, והמליצה לה לנסוע ללמוד בארצות הברית, באוניברסיטה של חירשים. שרה לא ויתרה. היא ניהלה משא ומתן עיקש, ולבסוף התחילה ללמוד: "המנהלת התנהגה אליי לא יפה. אני הרגשתי שאני נחותה, הרגשתי נורא. זה עולם קשה, אכזר! מה? החירשים לא יהיו מורים? איך אני הצלחתי?" שרה החליטה להציב את עצמה בעמדה שבין השומעים לחירשים. היא הבינה שהיתרון שלה בהוראה טמון בשליטתה בשפת הסימנים: "ילדים קשובים, מצביעים. הם מבינים אותי, כי שפת הסימנים שלי טובה. זו שפה ראשונה שלי, שפת אם, מהבית".

אנזלדואה (Anzaldúa, 2002) משתמשת במונח נפנטלרה (nepantleras), שפירושו בין ובתוך חללים (in-between spaces). היא אימצה את המושג כדי לייצג טרנספורמציה פוטנציאלית נפשית, רוחנית או חומרית. זהו מרחב סיפי (לימינלי) שבו יכול השינוי להתרחש: "במרחב המעבר הזה, בין החללים, אֵת שתי נשים, חצויה ללפני ואחרי. נפנטלרה, המקום שבו חיי הנפש הפנימיים פוגשים את עולם המציאות שבחוץ, הוא אזור של אפשרות" (p. 544).

אפשר להשתמש במונח נפנטלרה לתיאור זהות ולהמשגה אפיסטמית בתהליכי גבוליות, מעבר ושינוי. אנזלדואה מתארת זאת כלידה של זהות: "זהות, כמו נהר, תמיד משתנה, תמיד במעבר, תמיד בנפנטלרה. במורד הזרם את לא אותו אדם שהיית במעלה הזרם. את מתחילה להגדיר את עצמך במונחים של מי שאת הופכת להיות, ולא של מי שהיית" (p. 556). נפנטלרה זהו מרחב של אנשי סף, הנעים כשגירים, מתוך סיכון: "מקום שבין ובתוך החללים, מקום הנפנטלרה, המעבר, החלל הכי לא בטוח מכל החללים. הוא המרחב היחיד שבו קורה השינוי" (p. 574).

אצל שרה שפת החירשים זוכה למעמד היררכי ושווה: "אני רואה מה שקורה פה, אני מעבירה מסר אל עולם השומעים, הם ילמדו לראות מה זה העולם שלנו", אמרה בריאיון, "אני מומחית לזה". שרה רואה בתרגום פעולה תרבותית ייצוגית.

ילדות

מרבית משתתפות המחקר נולדו להורים שומעים וחיות בעולם השומעים, ולפיכך זהותן המעברית מתעצבת משחר ילדותן. סיפורם של אנשים חירשים וכבדי שמיעה הוא מופע ייחודי של גיבוש זהות ועצמיות בתוך הוויה של שונות, משום שכ-90% מהם נולדים למשפחות שומעות. חוויית השונות היא עמוקה וראשונית ונבדלת מחוויות אחרות של שונות. במקרה של זהות אתנית, למשל, האדם מזוהה עם משפחתו המולידה, צומח בתוכה ומגדיר את עצמו בקרב אנשים כמוהו.

עם הולדת ילד חירש ההורים נתונים בשלבים הראשונים לעצות ולהנחיות של מומחים מלווים: רופאים, אנשי טיפול ומחנכים. הורים שומעים הנפגשים לראשונה עם עולם החירשות חווים הלם והפתעה, ורבים מהם מתארים את הבשורה הזאת "כרעם ביום בהיר". תלותם בתמיכה של המומחים היא לרוב מוחלטת. המומחים מתארים את ליקוי השמיעה במונחים רפואיים של חולי ופגיעה בתפקוד, של טיפול וסיכוי להשתקם. זהו שיח מנרמל (אלמוג ואח', 2019;

(Padden & Humphries, 1988), ובהקשר של תינוקות עם לקות שמיעה מטרנו אחת: לשקם את השמיעה ולהבטיח רכישת דיבור והגייה מובנים ומדויקים מוקדם ככל האפשר. משמעות הדבר התאמת עזרים ומכשירי שמיעה וחשיפה אינטנסיבית לאימוני שמיעה ודיבור. לעומת זאת ילדים חירשים הנולדים להורים חירשים, או למשפחות שיש בהן חירשות, מחובקים לרוב בשמחה ומתוך תחושת קבלה עמוקה.

בספר **רחוק מהעץ: הורים, ילדים והחיפוש אחר זהות** (סולומון, 2019) חוקר הכותב, פרופ' לפסיכולוגיה באוניברסיטת קולומביה, משפחות שיש בהן בן משפחה שונה. מחקרו החל בתוך קהילות החירשים ותרבותם וארך עשר שנים. סולומון מייטיב לתאר את הזהות המורכבת של ילדים חירשים במשפחות שומעות: בתרבות הכללית התחושה היא שילדים חירשים הם בראש ובראשונה ילדים שחסר להם משהו: חסרה להם שמיעה. בתרבות החירשים התחושה היא שיש להם משהו: יש להם חלק בתרבות יפה. הורים שומעים אינם יודעים איך להתמודד עם דיכוטומיה דומה משלהם: האם יש להם ילד חירש, או שאין להם ילד שומע? (עמ' 120).

חווה ואילנה גדלו במשפחות שומעות שהתנגדו נמרצות לשימוש בשפת הסימנים ולשיך הכפול לעולם השומעים והחירשים. הוריהן הביעו התנגדות בוטה והריפה לכל סוג של קשר עם אנשים חירשים ולשימוש בשפת הסימנים, וכיוונו אותן להשקעה בלימוד השפה המדוברת והתקשורת האורלית. המשפחות השומעות דרבנו את הבנות החירשות להיות כמו כולם.

חווה תיארה את החיים במסגרת המשפחתית עם הוריה השומעים: אימה, שילדה אותה בגיל מבוגר, ואביה, שנפטר בגיל צעיר. אימה התנגדה לשפת הסימנים והתעקשה לנהל את התקשורת בינה לבין בתה בשפה המדוברת ובתקשורת אורלית:

היא ממש ממש לא רצתה שאני אדבר בשפת סימנים בשום אופן! היא אומרת שזו שפה לא יפה, שזה שטויות, נראה מכוער. היא דחתה את השפה. היא הייתה מדברת רק בשפה אורלית. אם אני לא הבנתי, היא הייתה כותבת באוויר את המילה [מאייתת בגדול באוויר] את המילה הנכונה והייתי אומרת בצורה נכונה.

לא רק לשפת הסימנים התנגדה האם, אלא גם להתרועעות של חווה עם חירשים בני גילה:

בגיל 17 אימא אמרה: "למה את הולכת עם אנשים חירשים?" אולי היא חשבה שזה קשה, אולי שצריכה להיות רק עם אנשים שומעים. אפילו

היא שלחה אותי ללמוד לנגן על פסנתר. אבל הפסנתר לא היה בשבילי, באמת. מה שהיה סיפור לא יפה, אני ברחתי לה מהבית. חוה נאלצה להיאבק כדי לזכות בחירותה ולבחור את חבריה ואת דרכה. לימוד הפסנתר שנכפה עליה הביא את הדברים אל הקצה, וכ-50 שנה לאחר מכן היא נזכרת בדברים בחרטה כנה ואמיתית.

גם אילנה סבורה כי החשש של הוריה השומעים בנוגע לעתידה וגישתם המגוננת מדי הכתיבו את היחס השונה אליה במשפחה. העובדה שהוריה לא האמינו בה וביכולותיה, ומנעו ממנה גישה לערוצי התפתחות אחרים, מקוממת אותה:

אני זוכרת כשהייתי קטנה, אני רציתי לרקוד, רציתי לצייר. וההורים היו עסוקים בללמד אותי איך לדבר, איך ללמוד. וללמוד, וללמוד וללמוד. ולא נתנו לי דרכים לביטוי עצמי כמו לרקוד, משום שאני חירשת. אחיות שלי הלכו לרקוד, הלכו לצייר. ואני לא. כי הייתי עסוקה בשיעורים פרטיים, של דיבור, של דיבור! של דיבור!

ההורים השומעים מייחסים חשיבות עליונה לתפקוד מיטבי בעולם השומעים ומשקיעים אנרגיה רבה בעבודה על הפקת דיבור ועל קריאת דיבור (סולומון, 2019). אילנה תיארה את השינוי שחוללה בחייה:

החלומות שלהם היו שאני אתחתן עם שומע ושאני אעבוד. לא משנה באיזה מקצוע. הם לא האמינו בי מספיק. ואחרי שאני עבדתי בתעשייה האווירית [כהנדסאית - א"ד], ואחרי שלמדתי הוראת שפת סימנים, ההורים שלי הבינו שיש עוד מעבר. ותמיד היו צחוקים, שאנחנו מתנצלים שלא עודדנו אותך יותר. ובגלל זה אני הולכת ללמוד. ואימא ממש מורידה כובע. אוכלת את הכובע. מצדיעה לי.

נשים שגדלו במשפחות של חירשים, זכו ליחס שונה לחלוטין. שרה גדלה במשפחה שקיבלה את החירשות בזרועות פתוחות, ושפת הסימנים הייתה בעבורה שפת אם. אף שהוריה של שרה שומעים, קבלת הפנים שזכתה לה במשפחתה הייתה רכה ומקבלת. שפת הסימנים אינה זרה להורים השומעים, והאב אף יודע אותה על בורייה, שכן היא השפה של בני משפחה חירשים נוספים. המפגש הראשוני של שרה עם השפה היה טבעי ומתבקש. לדבריה, הצמיחה במשפחה זו, עם הורים שומעים כסוכני חברות, הייתה המפתח להתקדמותה בחיים: "יש לי ביטחון בשפת סימנים. גם אם הסביבה שומעת".

סולומון (2019) מגדיר שני סוגי זהות של ילדים ביחס להוריהם: זהות אנכית, המתבטאת בתכונות משותפות העוברות בירושה גנטית או תרבותית מדור לדור;

וזהות אופקית, הבאה לידי ביטוי ב"תכונה מולדת או נורשת שזרה להוריהם, שבעטייה עליהם לשאוב זהות מאנשים אחרים שתכונה זו משותפת להם" (עמ' 10). זהותן של נשים חירשות במשפחות חירשות היא זהות אנכית, וזהותן של נשים חירשות במשפחות שומעות היא זהות אופקית. סולומון מביא מגוון דוגמאות לזהות אופקית: הומוסקסואליות, חזרה בתשובה, מוגבלות פיזית וגם פשיעה.

בגרות

שאלת הבחירה בבן הזוג מלווה את המשתתפות במחקר מגיל צעיר, זמן רב לפני שהגיעו לפרקן. סיפרה אפרת: "תמיד שאלו אותי, עם מי את רוצה להתחתן כשתהיי גדולה? בחור שומע? חירש? ואמרת: 'לא משנה, העיקר האישיות'". שאלת הזוגיות היא שאלה מעצבת המגדירה זהות עצמית ומיצוב חברתי. בקבוצות של מיעוט, תרבותי או אחר, שאלת הזוגיות והנישואים קשורה בסוגיות של השתייכות והגדרה עצמית. עבור נשים עם מוגבלות לשאלת הנישואים ממד נוסף. ככל הנשים גם הן נתונות ללחץ ולהבניה ההטרונורמטיבית לתפוס את מקומן המסורתי בחברה הפטריארכלית (Lahad, 2017). אך יש בידן גם האפשרות להוכיח תקינות ונורמליות לכאורה באמצעות גילום התפקיד הנשי הנורמטיבי.

הבחירה בבן הזוג קשורה להגדרתן העצמית: נשים חירשות בוחרות מראש בן זוג חירש, ונשים אורליות נישאות לרוב לאדם שומע. שיעור הנישואים האנדוגמיים (תוך-קבוצתיים) בקהילת החירשים גבוה מ-95% (מאיר וסנדלר, 2004), יותר מכלל הקבוצות האתניות האחרות (Lane, 2005). עם זאת 35% מהחירשים הבוגרים כלל אינם נישאים, לעומת 25% מהבוגרים בחברה השומעת (שוקן-טופז וציבלין, 2000).

מבין משתתפות המחקר, נשים אורליות נטו לראות בבחירה בבן זוג שומע בחירה טבעית, ונשים מסמנות נטו לקשור את הבחירה בבן הזוג החירש לבחירה בשפת הסימנים.

כן, צעירה חירשת מסמנת העוסקת בעיסוי רפואי ובטיפול גוף-נפש, מגדירה את הבחירה בבן זוג חירש כבחירה טבעית. לדבריה, תחושת העצמיות שלה חזקה יותר בין חבריה החירשים ועם בן הזוג: האמת, אני נמצאת רוב הזמן עם שומעים. המשפחה שלי כולם שומעים. הלקוחות שלי כמעט כולם שומעים. מעט, מעט חירשים באים. בלימודים

שלי כולם שומעים. מתי אני מרגישה חירשת? עם החברים שלי החירשים. גם הבן זוג שלי הוא בעצמו חירש ואיתו אני מרגישה הכי-הכי אני. הורות של אנשים חירשים מעמתת אותם מחדש עם עולם השומעים ונציגיו: המומחים, המטפלים, הרופאים, שהם בעלי הכוח הקובעים מהלכים רבים בחייהם. פדן והמפריס (Padden & Humphries, 1988), בני זוג חירשים, הורים לילדים חירשים וחוקרים של תחום החינוך לחירשים, מתארים בספרם את חווית ההורות שלהם: בעשר השנים הראשונות שלהם כהורים מצאו עצמם השניים נענים לתכתיבים הלשוניים והחינוכיים של המערכת, שכלל אינם נותנים ביטוי לקהילת החירשים ולתכניה. גם במאמר שנכתב 23 שנה לאחר מכן (West, 2011), מתואר המפגש של אימהות חירשות ושומעות לילדים חירשים עם הממסד: רופאים, קלינאי תקשורת, מורים ומורי מורים, ארגוני צדקה, מנהיגי רשויות מקומיות, פוליטיקאים, חברי בתי נבחרים ולורדים, אינם מבינים או שאינם מוכנים ללמוד מה זה להיות חירש, מה זה כשיש לך ילדים חירשים, או הורים חירשים, או סבים ואחים חירשים. הם מאומנים לתת שירותים: הם משגיחים, מנהלים, רושמים, מחוקקים, מאמנים ותומכים, אבל הם אינם מבינים, הם אינם מקשיבים. הם טועים ללא הרף, הם מפלים, הם מתעלמים, והם מתנשאים (patronize) ומעמיסים בבירוקרטיה שלהם (p. 739).

החלטתן של נשים חירשות באיזו שפה לדבר עם ילדיהן היא דרמטית. הנשים נותנות את הדעת על בחירה זו עוד לפני שהן נעשות אימהות. חן, שהייתה רווקה בזמן הריאיון, כבר החליטה: "לא משנה. אם יהיו לי ילדים, חירשים או שומעים, הם צריכים לדעת שפת סימנים". החלטתה ברורה, ומקדימה בהרבה את היותה אם או רעיה. מבחינתה זוהי אקסיומה מנחה. גם שרה סיפרה כי נשבעה, עוד לפני שהייתה לאם, ללמד את התינוק שיולד לה את שפת הסימנים:

אמרתי: אני נשבעת בעצמי, אם אני מביאה ילדים, דבר ראשון, שפת סימנים. זהו. כשהבאתי את הילדים, תינוק ראשון, ביום הראשון שילדתי, האחיות הביאו לי את התינוק, אני התחלתי לסמן שפת סימנים [מדגימה בגופה וידיה]: "הי, מה נשמע? אתה רוצה לשתות חלב" כל האחיות הסתכלו, כאילו שאני משוגעת [צוהלת בשמחה]. אני ראיתי האחיות [מצביעה לצד] "שרה משוגעת". אמרה: "איך היא מדברת? תינוק לא מבין. לא נכון, זה טעות" [...] בגיל שבעה חודשים, הבן שלי התחיל שפת סימנים.

לשרה היה זה אך טבעי והגייוני להקנות את שפתה, שפת הסימנים, לתינוקה, שזה עתה נולד, בין שהוא חירש ובין שאינו חירש. כבר בשלב הזה חשה שרה שהיא

צריכה להיות נאמנה לתפיסת עולמה ולהתמודד עם היחס מצד הסביבה, שניכר בתגובת האחיות. כל זה לא החליש את עמדתה: היא נותרה בטוחה בדרכה. בתיאורה המרגש עובדת היותה חירשת עולה כאפיון מיידי של אימהותה החדשה והמתפרצת. לנוכח הולדת בנה היא מיישמת את עמדתה האידיאולוגית והופכת אותה באחת לעובדת חיים. הסימון הוא דרך התקשורת שלהם עוד בטרם ידוע מה מידת שמיעתו של הבן, וללא כל קשר אליה.

שרה אינה פועלת בחלל ריק. היא למודת ניסיון, או ליתר דיוק - מכירה היטב את מה שהתרחש בבתים אחרים. נשים חירשות שילדו ילדים שומעים ולא לימדו אותם את שפת הסימנים, נותרו אילמות, משום שלא הייתה להן דרך לתקשר עם ילדיהן השומעים:

הן משתמשות בשפת סימנים, הילדים לא ידעו שפת סימנים. איך הם מתקשרים? זה נורא, הילד חוזר מבית ספר, רוצה לספר משהו: אי אפשר [מסמנת: אילמות]. זה נורא קשה. גם הסביבה, החבר'ה החירשים אומרים: "לא כדאי שפת סימנים, חשוב רק קריאת שפתיים". ההורים, סבתא, כולם שולטים על החירשים. הם אומרים מה לעשות, אל תשתמשו בשפת סימנים. שפת סימנים לא טובה. שפה דלה, ושפה [מסמנת] סתם. שפת סימנים זה שפה - חוכמת חיים. כמו יידיש, באמת. שפת סימנים יפה, ועשירה.

שרה דוחה בתוקף את האמונה הרווחת בקרב אנשים חירשים שמוטב לבחור בתקשורת מדוברת, בקריאת דיבור. היא רואה בכך מלכודת, אובדן. שרה נשארה נאמנה לתפיסתה ויישמה אותה, ועד מהרה גם זכתה לראות תוצאות: "בגיל שבעה חודשים, הבן שלי הוא התחיל שפת סימנים: אור, חלב, מוצץ. הוא ידע הכול: הרבה דברים. לא יאומן". מילותיה של שרה על בנה התינוק המתחיל לדבר בשפת הסימנים מרגשות. בלשנים מציינים כי שפת האם מוטבעת בנו כתינוקות (מאיר, 2007; רום ואח', 2009). תהליך רכישת השפה הוא "תהליך התפתחותי הטבוע במטען הגנטי שלנו" (מאיר וסנדלר, 2004, עמ' 287). שפת האם היא האמצעי שבעזרתו אנו מתרגמים לעצמנו את העולם, יוצרים קשר עם הסובבים אותנו ומוציאים את מקומנו בחברה (מאיר, 2007).

שרה תיארה בהתפעלות את התפתחותו של הבן, המתבטאת ביכולתו לשיים "הרבה דברים". בגיל שלוש לימד הבן שפת סימנים את הגננות שלו. הן יצאו לקראתה, כך סיפרה, ובישרו לה שהן יודעות שפת סימנים. יש פה היפוך תפקידים: הגננות, סוכנות החברות התרבותי והלשוני, נהיות תלמידותיו של

הבן. בנה הפעוט של שרה, שמידת שמיעתו כלל אינה רלוונטית, הופך בעודו עולל לשליח ולמורה-סוכן של שפת הסימנים עבור מי שפוגשים אותו, ללא קשר לתפקידם בחייו. בסיפורה של שרה הופך בנה הפעוט למגשר בין העולמות, לנפנטלרה, שותף לפעילותה של אימו ולמימוש חזונה, שותף להנחלתה של שפת הסימנים ולשימוש בתקשורת מסומנת (Anzaldúa, 2002).

אילנה היא בת למשפחת שומעים, היא נשואה לאדם חירש ואם לבן ולבת חירשים. בריאיון סיפרה על אימהותה ועל גיבוש זהותה בהקשר של ההתכנסות בסדר פסח. ההחלטה היכן לערוך את ליל הסדר תלויה בהרכב המשתתפים, וליתר דיוק בשאלה אם הם חירשים או לא. מבחינתה הבחירה ברורה: "איפה שיש בית מלא חירשים, אנחנו באים".

סדר פסח מגדיר עבור אילנה את הקהילה שאליה היא שייכת, קהילת החירשים. הסדר מקבל משנה חשיבות בהקשר של גידול ילדיה החירשים. קריאת ההגדה היא אמצעי לבטא בפומבי את תפיסת עולמה באשר לחינוך ילדיה: "זה שייכות. קוראים בשפת סימנים. זה היה רעיון שלי. כשנולדו לי ילדים חירשים, אמרתי לעצמי: 'עכשיו חובה לקרוא בשפת סימנים'".

בליל הסדר העולם נחלק עבור אילנה למדברים וליודעי שפת סימנים. הקריאה בהגדה בשפת הסימנים מחברת אותה אל התרבות של אנשי קהילת החירשים ואל מורשתם המשותפת (גיל ואח', 2016). אילנה אף מצלמת את קריאת ההגדה בסימנים ומפיצה את הסרטונים בקרב אנשי הקהילה - מעשה חלוצי תרבותי שסולל נתיב של שינוי.

becoming Deaf - תודעה וזהות חירשית

אצל נשים חירשות המעבריות היא מנוע הדוחף אותן קדימה, אישיותן צומחת ומתפתחת במהלך המעברים בין עולמות. אילנה תיארה את שני המרחבים המתקיימים בד בבד: עולמה הפנימי החירש, הנמצא עימה תמיד, והעולם החיצוני, עולם העבודה. "כשאני עובדת, אני בעולם של השומעים", הסבירה, "ועולם החירשים נמצא אצלי. בגלל הבית, המשפחה, החברים. אם אני עובדת, אני כאילו נכנסת לעולם של שומעים. בקלות אני עוברת". היא תיארה את המעבר בין העולמות כמעבר פיזי ממש. היא נכנסת לפי הצורך, בכל פעם אל עולם אחר, עבודה או בית, ועושה זאת בקלות. מבחינתה זוהי שגרת חיים פשוטה ומעשית. הנשים נתונות במצב של מעבריות מתמשכת, חיות בין שתי שפות ושתי תרבויות. המונחים דו-לשוניות ודו-תרבותיות (bilingual & bicultural)

מתייחסים לאנשים החיים בחברות שבהן קיימות בעת ובעונה אחת שתי תרבויות או יותר. כאן הם משמשים לכינון ולהגדרה של הזהות המעברית של אנשים חירשים וכבדי שמיעה החיים בעולם של אנשים שומעים ובחברה אורלית. פעולת המעבר מעצבת את אישיותן של הנשים כגשר, כמי שמנסות לחבר בין העולמות. חגית, מורה לחירשים ומטפלת באומנות, ניסחה זאת כך: "אני גשר. ממש גשר של הילד החירש. אני שם להעביר את המסר לעולם של השומעים, מי כמוני יודעת את הקשיים, את התסכול של ילד חירש. אני יכולה לתרגם את זה, להעביר את זה לעולם השומעים".

גם אנזלדואה (2006/1987) מתארת את המקום של בין לבין ואת מאבקה על מקומה בצורה פלסטית ממש: "אני אשת גבול", היא כותבת, "אני יושבת על הגדר הזאת של מקסיקו ועל הגדרות במשך כל חיי. מרחב הסתירות הזה איננו אזור שנוח לחיות בו. שנאה, כעס וניצול הם המאפיינים הבולטים של נופיו" (עמ' 359). במידה רבה גם הנשים החירשות וכבודות השמיעה הן נשות גבול. גם הן חיות לעיתים במרחב בלתי אפשרי של סתירות, ועל אף הקושי מצליחות להפוך את זהותן ההיברידית והרגישה ליתרון ולשלוט בגורלן.

אשת הגבול החירשת משתמשת בעמדתה הייחודית כדי להיות מתווכת, סוכנת הנעה בין שני העולמות ופועלת למען החירשים. הנשים הן שליחות של קהילת החירשים בעולם השומעים. הן מייחסות חשיבות רבה לחשיפת תרבות החירשים בפני שומעים. לא לחינם רבות ממשתתפות המחקר בוחרות לעסוק בחינוך, תחום המאפשר להן למצות את תחושת הייעוד והשליחות ולהשפיע על חייהם של תלמידים ועמיתים למקצוע.

הנשים מתבוננות בעולם השומעים ובקהילת החירשים - וביחסים ביניהם - במבט ביקורתי, ונקראות לפעולה. פעולת הגישור והקישור היא מהלך פוליטי. מהלך נגד הדיכוי. מהלך של כינון הזהות. לנרד דייוויס (Davis, 1995), שומע וכן להורים חירשים, הוא ממובילי המחקר על תרבות חירשים וקהילת החירשים.

בספרו הוא מספר על תהליך הבנתו את הזהות החירשית:

גדלתי כשומע. הזדהיתי עם קהילת החירשים, אך עליי להודות - מעולם לא רציתי להיות חירש: רציתי להיות שומע, לעשות מה ששומעים עושים, ולהראות בדרכים רבות שהחירשות היא כבר נחלת העבר. אלא שאז גיליתי שלא מהחירשות אני רוצה להתנער, אלא מהדרך שבה החירשות מובנת בעולם השומעים (p. xix).

דייוויס מתאר את הוריו, שנולדו בסוף המאה ה-19, כמי שלא עמדו לרשותם הסברים פוליטיים קוהרנטיים על קהילת החירשים. בעקבות מחקריו הבין

שחירשות היא קטגוריה של דיכוי. הפוליטיקה של החירשים היא חלק מתביעה פוליטית חדשה יחסית, מהמאה ה-20, לשוויון זכויות בין בני אדם. הסיסמה "Deaf Power" היא פרפרזה על סיסמתם של השחורים "Black Power". בשל היותה של החירשות הן תרבות הן קטגוריה של דיכוי היא יוצרת זהות ייחודית. לאד (Ladd, 2003), העוסק במחקר ובתיעוד של תרבות החירשים, מתאר בספרו את תהליך התהוותו של האדם כחירש, את גיבוש הזהות החירשית ואת ההתוודעות לעולם החירשים. הוא מכנה זאת *becoming Deaf*: מאבקם של כל ילד חירש, משפחה חירשת ובוגר חירש להסביר את עצמם ואת קיומם בעולם [...] בחיים שהם חולקים עם האחרים בקהילה [...]. יותר מאשר בכתיבת ספרים על כך, אנשים חירשים מחויבים לעשייה היומיומית, להמשך השיח החיצוני והפנימי הזה (p. 3).

לאד גם מבחין בין המונחים *Deafness* ו-*Deafhood*. *Deafness*, חירשות, היא מונח רפואי המתאר במונחים אודיולוגיים את הירידה ברמת השמיעה. לעומתה *Deafhood*, מונח שאפשר לנסות לתרגם לעברית כ"חִירְשִׁיּוּת", מתארת "תהליך שבו יחידים חירשים רוצים לממש את עצמאותם ואת זהותם החירשית, המורכבת מגורמים שונים כמו לאום, סביבה ומעמד" (p. xviii). לאד מתאר "מורשת משותפת, מאחדת, היסטורית של קהילות החירשים" (p. 4), ומורשת זו היא שמניעה את הנשים לפעולה בחייהן. זהו תהליך מתמשך של התוודעות לזהות חירשית וניסוח מחדש של משמעות החירשות.

אנזלדואה (2006/1987) מגדירה את הדרישה להכרה, את היכולת לכתוב מחדש את ההיסטוריה ולברוא משמעות אישית ואותנטית:

אני רואה את הצ'קנה מחדש באורה של ההיסטוריה שלה. אני מחפשת ראייה של עצמנו בדמותנו האמיתית ולא בדמות האישיית הגזעית המזויפת שניתנה לנו ושנתנו לעצמנו [...] אני מחפשת דימויים חדשים של זהות, אמונות חדשות על עצמנו, שבהן האנושיות והערך שלנו אינם מוטלים עוד בספק (עמ' 369-370).

זהו תיאור נאמן גם לפעולתן של הנשים החירשות וכבדות השמיעה. אישיותן של הנשים נבנית גם דרך ההתנגדות לפער בין עולמן הפנימי ובין האופן שבו העולם החיצוני השומע רואה אותן. תוך כדי מאבק מתפתחת תחושת המסוגלות שלהן, המונעת על ידי קול פנימי, סוכנות פנימית ונחישות. זוהי דרכן להיאבק, ליצור את זהותן ולבסס את מקומן בקהילת החירשים ובעולם השומעים.

יצירת זהות עומדת במרכז התאוריה הפמיניסטית, אך לדברי גרלנד-תומסון (2016), "לעיתים קרובות מדי תאוריות פמיניסטיות אינן מכירות במגבלות

כשהן מונות את הזהויות הרבות המשפיעות על הקטגוריה 'אישה' (עמ' 234). גרלנד-תומסון עוסקת בהמשגת הזיקה שבין לימודי מוגבלות ומחקר פמיניסטי כתחומי ידע ביקורתיים, ומצביעה על כך שגם "המוגבלות, כמו הנקביות, איננה מצב טבעי של נחיתות גופנית, חיסרון, עודף או מכת גורל, אלא היא נרטיב הגוף שבודה התרבות הדומה למה שאנו מכירים כפיקציות של גזע ומגדר. מערכת המוגבלות/תקינות מייצרת סובייקטים על ידי דיפרנציאציה וסימון גופים" (עמ' 238).

כמו בלימודי מוגבלות, גם הפמיניזם הרדיקלי מציע דרכי פעולה להחזרת הבעלות על הסיפור ועל ההיסטוריה, כדי לברוא תודעה, לשנות את ההווה ואת העתיד. כך כותבת רבקה ווקר (2002), פמיניסטית שחורה יהודייה אמריקאית: "לזכור את החיים שלי עצמי פירושו לדעת שהכול יכול להיראות בדרך אחת מבחוץ, אבל תמיד יש עוד סיפור לספר" (עמ' 65). הפיצולים והריבודיות, הקיטוע החוזר - כל אלו מתרחשים שוב ושוב במסלולם של אנשי סף. עבודה אישית פנימית יוצרת את התודעה ובעקבותיה את הפעולה הציבורית, את השינוי בעולם (Anzaldúa, 2002).

השינוי מתחיל מהיותן של הנשים שגרירות ונציגות של הקולקטיב החירשי. נורית (שם בדוי) תיארה בריאיון עימה כיצד הייתה לנציגת החירשים ולקווי השמיעה במקום עבודתה:

אני האוטוריטה לענייני לקווי שמיעה. הם שואלים על זה, מתעניינים. ואני, שכמעט כל החיים שלי עסקתי בהסתרה של הלקות שמיעה, עכשיו זה דוחק אותי לקיצוניות השנייה, לחשוב על זה בצורה מודעת, להיות עם שיער אסוף בשביל שידעו.

במקום להסתיר נורית מגלה, וזהו חלק ממהלך רחב הרבה יותר. אי אפשר להשתק סיפורים ולמחוק קהילות, והדרך לאמץ זהות חירשית היא פעולת חיים יומיומית שיוצרת תודעה פוליטית רחבה (בן משה ואח', 2016). האישי והפוליטי מתחברים, וסיפוריהן של הנשים מחדדים אמירה ציבורית. גם הבחירה המשפחתית והאישית היכן לחגוג את ליל הסדר מושפעת מסדר היום החירשי, ובמילותיה של אילנה לגבי ליל הסדר: "איפה שיש בית מלא חירשים, אנחנו באים".

הנשים נאבקות למען הגשמת מטרותיהן מתוך עוצמה וכוח מניע של אקטיביזם ופעולה. הן מגייסות את כוחותיהן לנוכח החברה המגבילה, המנרמלת, ואינן מוותרות: "זה עולם קשה, אכזר! מה? החירשים לא יהיו מורים? איך אני הצלחת?" אמרה שרה על מאבקה לקבל תעודת הוראה.

הנשים מחויבות ונכונות להתגייס להשפיע על סביבתן הקרובה ועל החברה כולה. הן מוכנות לחבר בין הצדדים. "אני גשר. מי כמוני יודעת את הקשיים", אמרה חגית. הנשים עצמן, בגופן ובתודעתן, הן גשר המחבר בין עולמות, גשר הנושא את הסיפור ואת המסר בין הצדדים. זאת אחת מדרכי הפעולה שמציע גם פמיניזם רדיקלי, פעולה מפורטת הנובעת מהקהילה, מקבוצת השווים. אלו הם תהליכים של בניית ידע חדש, נגדי - באמצעות אנתולוגיות וכתביה וחקירה ממוארית, אומנותית ואקדמית (דלומי תורת, 2003; שירן, 2002; Lorde, 1973; hooks, 1993). השיח שנחשב שולי ניצב כעת במרכז, והנשים מניעות תהליך של הכרה בקהילה המתגבשת סביב שונות תרבותית, שפתית ופוליטית. זהו שיח עדותי-תיעודי, חוקר ומציב סימני שאלה חדשים בנוגע לחירויות, ותובע מחדש את הבעלות על הסיפור הקולקטיבי - על העבר ועל העתיד. כפי שאמרה שרה: "אני מעבירה מסר אל עולם השומעים, הם ילמדו לראות מה זה העולם שלנו".

רשימת המקורות

- אליהו, מ', מזור, ל' ורוקניאן, ג' (2003). הדרך שלנו: זהות ומעברים בחיי אדם חרש וכבד שמיעה. המכון לקידום החרש בישראל, ג'וינט ישראל.
- אלמוג, נ', בר, נ' וברקאי, ש' (2019). נרטיבים של הכלה והדרה: המשפחה בין המודל הרפואי והאפירמטיבי. בתוך פ' שביט וא' גילור (עורכות), הננו: המעשה של המשפחה לילד עם מוגבלות בקהילה ובחברה (עמ' 29-63). אח.
- אנזלדואה, ג' (2006). אזור הגבול - המסטיסה החדשה. בתוך ד' באום, ד' אמיר, ר' ברייר-גארב, י' ברלוביץ, ד' גריינימן, ש' הלוי, ד' חרובי וס' פוגל-ביזאוי (עורכות), ללמוד פמיניזם: מקראה (עמ' 357-375). הקיבוץ המאוחד. (העבודה המקורית התפרסמה בשנת 1987).
- בן משה, ל', דלומי תורת, א' ושלי, ס' (2016). מתווה ללימודי ביקורת מוגבלות פמיניסטיים בישראל. בתוך ש' מור, נ' זיו, א' איכנגרין ונ' מזרחי (עורכים), לימודי מוגבלות: מקראה (עמ' 264-275). מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.
- גיל, ר', שהם, ש' ושלי, ס' (2016). הבניית זהות תרבותית חיובית בקהילות של אנשים עם מוגבלות. בתוך ש' מור, נ' זיו, א' איכנגרין ונ' מזרחי (עורכים), לימודי מוגבלות: מקראה (עמ' 164-172). מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.
- גרלנד-תומסון, ר' (2016). שילוב המוגבלות, שינוי פניה של התיאוריה הפמיניסטית. בתוך ש' מור, נ' זיו, א' איכנגרין ונ' מזרחי (עורכים), לימודי מוגבלות: מקראה (עמ' 234-263). מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.
- דלומי תורת, א' (2003). "וקרמתי עור וגידים אפילו...": כתיבה נשית כמחוללת שינוי. חיבור לשם קבלת התואר "מוסמך", שלוחת אוניברסיטת לסלי קולג', נתניה.

- דלומי תורתי, א' (2012). "בין העולמות": סיפוריהן של נשים חירשות וכבודות שמיעה בעולם העבודה והחינוך בישראל. חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת בר-אילן.
- דרומי, א', רינגולד-פרימרמן, ד' (1996). התערבות תקשורת ושפה לילדים לקויי-שמיעה: השלב הקדם-מילי. רמות, אוניברסיטת תל אביב.
- ווקר, ר' (2002). שחורה לבנה ויהודייה. כנרת זמורה ביתן.
- ויזל, א' וזנדברג, ש' (2015). סוגיות בחינוך מיוחד, יחידה 8, לקויי שמיעה: חינוך תלמידים חירשים וכבדי שמיעה. האוניברסיטה הפתוחה.
- זיו, נ' וגלעד, ד' (2016). שכר מינימום מותאם, כלכלת שוק והבניה חברתית של מוגבלות. בתוך ש' מור, נ' זיו, א' איכנגרין ונ' מזרחי (עורכים), לימודי מוגבלות: מקראה (עמ' 82-90). מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.
- מאיר, ע' (2007). הזכות לשפת-אם: נגישות לחינוך שוויוני בקרב ילדים חירשים. דיבור ושמיעה, 28, 33-46.
- מאיר, ע' וסנדלר, ו' (2004). שפה במרחב: אשנב לשפת הסימנים הישראלית. הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה.
- סביר, ח' (עורכת) (1992). שער לשפת הסימנים הישראלית. אגודת החירשים בישראל. סולומון, א' (2019). רחוק מהעץ: הורים, ילדים והחיפוש אחר זהות. מטר.
- רום, א', צור, ב' וקרזר, ו' (2009). שפה וקוץ בה: לקויות תקשורת, שפה ודיבור אצל ילדים (כרך ב'). מכון מופ"ת.
- שוקן-טופז, ב' וציבלין, נ' (2000). השלכות חברתיות של האינטרנט על קהילת החירשים כבדי השמיעה והמתחרשים. אתר בקול [האתר כבר אינו קיים].
- שירן, ו' (2002). לפענח את הכוח, לברוא עולם חדש. פנים, 22, 15-22.
- Anzaldúa, G. E. (2002). Now let us shift: inner work, public acts. In G. Keating (Ed.), *This bridge we call home: Radical visions for transformation* (pp. 540-578). Routledge.
- Bat-Chava, Y. (2000). Diversity of deaf identities. *American Annals of the Deaf*, 145(5), 420-427.
- Davis, J. L. (1995). *Enforcing normalcy: Disability, deafness and the body*. Verso.
- Davis, J. L. (2002). *Bending over backwards: Disability, dismodernism and other difficult positions*. New York University Press.
- Davis, J. L. (2016). Introduction: Normality, power, and culture. In J. L. Davis (Ed.), *The disability studies reader* (pp. 1-14). Routledge.
- hooks, b. (1993). Writing autobiography. In R. R. Warhol & D. P. Herndl (Eds.), *Feminisms: An anthology of literary theory and criticism* (pp. 1036-1039). Rutgers university press.

- Ladd, P. (2003). *Understanding deaf culture: In search of deafhood*. Multilingual Matters.
- Lahad, K. (2017). *A table for one: A critical reading of singlehood, gender and time*. University Press Manchester.
- Lane, H. (2005). Ethnicity, ethics, and the deaf-world. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 10(3), 291-310.
- Leigh, I. W. (2009). *A lens on deaf identities: Perspectives on deafness*. Oxford University Press
- Lorde, A. (1973). *From a land where other people live*. Broadside Press.
- Obasi, C. (2008). Seeing the deaf in deafness. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 13(4), 455-465.
- Padden, C. H., & Humphries, T. (1988). *Deaf in America: Voices from a culture*. Harvard University Press.
- Padden, C., & Humphries, T. (2005). *Inside deaf culture*. Harvard University Press
- Parasnis, I. (1996). *Cultural and language diversity and the deaf experience*. Cambridge University Press.
- Sacks, O. (1990). *Seeing voices*. University of California Press, Picador.
- Shakespeare, T. (2000). *The disability reader: Social science perspectives*. Continuum.
- West, D. (2011). Deaf-hearing family life: Three mothers' poetic voices of resistance. *Qualitative Inquiry*, 17(8), 732-740.